

Леонід Кривизюк, Денис Ткачук

ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ ГРУЗИНСЬКИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ В ГІРСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В АБХАЗІЇ (1992-1993 РР.)

У статті висвітлено способи ведення військової розвідки проти іррегулярних збройних формувань у гірській місцевості за досвідом грузино-абхазького збройного конфлікту (1992-1993 рр.)

Ключові слова: військова розвідка, збройний конфлікт, спостереження, бойові дії, противник, розвідувальна група.

В статье определены способы ведения войсковой разведки против иррегулярных вооруженных формирований в горной местности по опыту грузино-абхазского вооруженного конфликта (1992-1993 гг.).

Ключевые слова: войсковая разведка, вооруженный конфликт, наблюдение, боевые действия, противник, разведывательная группа.

The article contains the military reconnaissance ways against the irregular military formations at the mountain terrain due to the Georgian and Abkhazian experience of the military conflict (1992-1993)

Key words: military reconnaissance, military conflict, observation, combat actions, enemy, reconnaissance group.

Для сучасних Збройних Сил України воєнні дії, які відбувалися під час грузино-абхазького збройного конфлікту (1992-1993 рр.), становлять не лише теоретичний, а й значний практичний інтерес, оскільки, по-перше, об'єктивно не виключена можливість застосування частин та підрозділів ЗС України в операціях з підтримання миру в регіонах з гірською місцевістю, наприклад у Афганістані та на кордоні Грузії і Абхазії, а, по-друге, певну частину території України, хоча й незначну, становить гірсько-лісиста місцевість (Карпати, Кримські гори).

Отже, актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що досвід ведення військової розвідки в специфічних умовах збройної боротьби 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. на Кавказі, передусім щодо способів її ведення, може бути використаний під час підготовки та навчання українських військовослужбовців і, насамперед, військових розвідників.

Грузино-абхазський збройний конфлікт 1992-1993 рр. (окремі автори називають його війною, інші розширюють часові межі конфлікту до 1994 рр.) знайшов своє висвітлення в індивідуальних та колективних роботах переважно грузинських і абхазьких авторів. Серед них відзначимо праці Р. Абсинби [10], Т. Надарашвілі [4], В. Шарії [6], А. Шонії [5].

У цьому ж ряді привертають увагу колективні праці грузинських науковців, зокрема «Історичні і політико-правові аспекти конфлікту в Абхазії» (автори Г. Жоржоліані, С. Лекішвілі, Л. Тоїдзе, Е. Хоштарія-Броссе) [1]. Слід відмітити, що ставлення авторів до сутності, причин і змісту конфлікту було зумовлене саме їх етнічною, національною належністю – абхазькі автори звинувачували офіційний Тбілісі в агресії та геноциді абхазів, а грузинські – відповідно абхазьку владу в сепаратизмі та тому ж геноциді, але спрямованого проти грузинів.

Автори поставили за мету показати ведення військової розвідки грузинськими підрозділами в гірській місцевості під час збройного конфлікту у Абхазії, визначити характерні риси, особливості та способи її ведення у гірських умовах та надати рекомендації щодо використання цього досвіду в сучасних умовах у Збройних Силах України.

Важлива роль у забезпеченні виконання бойового завдання з'єднаннями, частинами і підрозділами належить військовій розвідці, яка забезпечує командирів даними про противника і місцевість, необхідними для підготовки й успішного ведення бою. Від точності, повноти і своєчасності розвідувальної інформації залежить результат виконання бойових завдань. У ході зміни та ускладнення характеру збройної боротьби значення розвідки у добуванні і вивченні даних про противника безперервно зростає, удосконалюються її сили і засоби, розвиваються способи ведення.

Для ведення збройними силами Грузії військової розвідки у грузино-абхазькому конфлікті зі складу штатних сил і засобів розвідки виділялися розвідувальні органи, які були визначені діючими на той час статутними документами. Становище, що склалося в збройному конфлікті, особливо відсутність у деяких місцях суцільного фронту й складний рельєф місцевості, викликало необхідність інтенсивного ведення військової розвідки. Тому, крім безпосередньо штатних сил і засобів розвідки, для цього були задіяні додатково позаштатні розвідувальні органи загальновійськових підрозділів.

Залежно від вище викладених умов і факторів, що впливають на організацію й ведення розвідки у гірській місцевості, сили й засоби для ведення розвідки визначалися командирами відповідно до поставлених бойових завдань і умов.

Відповідно до цього найбільш ефективними способами ведення розвідки в тій ситуації виявилися: спостереження, засідки, пошуки, нальоти, диверсійні дії.

Під час бойових дій досліджуваного конфлікту спостереження було одним з основних і найпоширеніших способів ведення розвідки. Воно організовувалося у всіх видах бойової діяльності підрозділу й велося безупинно вдень і вночі, у будь-яку пору року й у будь-якій ситуації.

Спостережні пости при цьому тісно взаємодіяли з артилерійською розвідкою. Це, зокрема, підтверджується таким прикладом. На одній з ділянок збройного конфлікту лінія зіткнення воюючих сторін проходила через р. Гумиста. У березні 1993 р. було оголошене перемир'я, за умовами якого бойові дії припинялися, важка техніка була відведена по обидва боки від лінії зіткнення на відстань 25 км, а особовий склад сторін був скорочений до мінімуму. 17 березня о 5-й годині, порушивши домовленості, абхазька сторона великими силами перейшла у наступ. У зв'язку з раптовістю наступу грузинська сторона виявилася не готовою до відбиття атаки, а до підходу підсилення потрібен був певний час. Спостережні пости, розташовані на пануючих висотах, зафіксували наближення сил противника. Проте артилерійська розвідка не могла перекрити всю місцевість. Тому був активно використаний взаємозв'язок із загальновійськовими й розвідувальними спостережними постами, звідки артилерійська розвідка одержала додаткові відомості про противника. Використовуючи отриману інформацію, артилерійські підрозділи відкривали вогонь по окремих загонах противника, що висувалися, і не давали їм можливості приєднатися до основних сил. Це дало можливість грузинським військовим підрозділам утриматися на певних рубежах й дочекатися підкріплення, після чого, за підтримки артилерії, противник був відкинутий за р. Гумиста [1, с. 32].

На можливість ведення спостереження та на його ефективність впливала низка чинників. Так, в осінній період у районі бойових дій досить частими явищами були низька хмарність і сильні тумани, які обмежували можливість спостереження, а іноді робили його майже неможливим. У тих місцевостях, де гори були вкриті лісами й гаями, особливо в лощинах, у безвітряну погоду дим від розриву авіабомб, снарядів і мін розсіювався повільно. Це теж впливало на ефективність спостереження.

При веденні бойових дій як наступальних, так і оборонних, найбільш уразливими були фланги й тил військ. Враховуючи це, проти-

вник у горах дуже часто намагався здійснити обхід або охоплення. Тому спостереження організовувалося як перед фронтом і на флангах, так і в тилу своїх військ.

Система спостереження, що влаштуувалася в горах, насамперед, забезпечувала огляд місцевості на найважливіших напрямках і тут щільність спостережних постів була вищою, ніж на важкодоступних ділянках [2, с. 3].

У темний час доби спостереження підсилювалося висилкою додаткових спостерігачів у долини й лощини, тому що вночі спостереження знизу нагору на тлі неба давало кращі результати. При цьому спостерігачі тісно взаємодіяли з пошуковими групами. [3, с. 297].

Статутні положення нагадують, що спостереження в нічний час і в умовах обмеженої видимості доповнюються підслуховуванням, проте досвід бойових дій збройного конфлікту в Абхазії свідчить, що воно застосовувалося в денний час у різних умовах, а не лише в умовах обмеженої видимості. При організації підслуховування враховувалося, що звуки часто бувають досить оманні, і місце, звідки вони виходять, чи навіть напрямок можна визначити помилково. Наприклад, звук пострілу через явище відлуння сприймається із протилежного боку. Крім того, на поширення звуку в горах впливав напрямок вітру. Ці обставини враховувалися спостерігачами й постами прослуховування при виборі місця розташування.

Засідки в горах за своєю підготовкою й організацією, прийомами і способами дій багато в чому були аналогічні засідкам, що влаштуувалися на середньопересіченій місцевості, однак, разом з тим, мали і свої істотні особливості, які було необхідно враховувати.

У грузино-абхазькому збройному конфлікті іррегулярні збройні формування (ІЗФ) не могли створити суцільну оборону, закрити всі проходи, яких у горах багато. Це створювало сприятливі умови для проникнення розвідників ЗС Грузії у розташування противника з метою улаштування засідки. Різко пересічена місцевість із численними природними складками й укриттями, з густою рослинністю й достатком у підручних засобах (каміння тощо) сприяла прихованим діям розвідувальних підрозділів (груп) невеликого складу в тилу противника [4, с. 106].

У горах засідки знаходили широке застосування у всіх видах бою. Завдання засідок, які організовувалися під час наступу й на шляхах відходу противника, нерідко виходили за рамки лише розвідувальних завдань, що передбачають захоплення полоненого або документів. [5, с. 42]. При веденні бойових дій у цьому регіоні засідки часто про-

водилися з метою знищення живої сили противника, що відступає, а також змусити його кидати на гірських дорогах бойову техніку.

При організації засідок у горах успішні дії розвідників залежали не від кількісної переваги над противником, а від раптовості нападу, узгоджених і умілих дій у складних умовах гірської місцевості. У якості прикладу можна навести таке. Військове командування одержало розвідувальні дані про те, що абхазька сторона готує додаткові сили з метою наростити зусилля оборонних позицій біля гумистинського мосту. Підхід цих сил повинен був здійснюватися по дорозі від Верхньої Ешери у напрямку Новий Афон – Гумиста. Була виділена група (з добровольців 1-го мсб) у складі 12 осіб. Всі були озброєні автоматами, гранатометами РПГ-18 «Муха» і ручними гранатами. Крім того, група мала вибухову речовину для здійснення підривних робіт. Особисто командир батальйону провів з ними рекогносцировку на карті, поставив завдання і вказав конкретне місце засідки на серпантині. З метою успішного переходу групою лінії зіткнення воюючих сторін був обраний нічний час і була проведена відволікаюча дія. При прибутті до місця засідки група розташувалася згідно з бойовим розрахунком у гірських складках місцевості, у густій рослинності. Колону довелося чекати до чотирьох годин. У цей час на даній ділянці проїжджали поодинокі транспортні засоби, але розвідники, з метою маскуванню, не вживали ніяких дій. Під ранок очікувана колона в складі БМП і шести «Ікарусів» з особовим складом під'їхала до місця засідки. З використанням підриву скель і відкриттям вогню впритул колона засідкою була знищена. Розвідувальна група повернулася назад обхідними шляхами через гори, скориставшись виникненням паники серед противника [6, с. 46].

Засідки в горах улаштовувалися вдень і вночі. Однак, грузинські розвідники частіше проводили їх вдень. Світлий час доби давав можливість діяти найбільш злагоджено й упевнено. Що ж стосується прихованості дій розвідників у денний час, то їй сприяла сама гірська місцевість.

Нічні засідки вимагали особливо ретельної підготовки й тренування розвідників. Вони були пов'язані з труднощами орієнтування при висуванні до місця засідки, раптовістю дій противника, складністю дій при захопленні полонених і при відході.

Для досягнення раптовості підрозділи (групи) непомітно для противника виходили до місця засідки й маскувалися. При цьому доводилося ретельно маскувати особовий склад, вогневі засоби, сліди розвідників і машин. При цьому їх вигідніше було розташовувати біля

вигинів і поворотів доріг і стежок, переважно на схилах висот, що безпосередньо прилягають до ймовірного шляху руху противника. Підгрупу нападу розташовували з таким розрахунком, щоб вона могла атакувати зверху [7, с. 297-298].

Таким чином, у цілому умови гірської місцевості сприяли успішному проведенню ретельно продуманих і підготовлених засідок.

Пошуки в грузино-абхазькому збройному конфлікті проводилися невеликими групами, що комплектувалися найбільш витривалими і спритними розвідниками, навченими способам орієнтування й пересування в горах.

Група, виділена в пошук, мала тісний зв'язок з місцевим населенням, яке надавало велику допомогу у виявленні противника і сприяло здобуванню розвідувальних даних.

Пошукова група залежно від ситуації, що склалася, діяла самостійно у захопленні полонених, документів, техніки або її знищення, а також викликала вогонь для знищення виявлених об'єктів. Вона діяла в пішому порядку й мала радіозв'язок з командиром, що вислав групу. При діях групи в пошуку з метою дотримання маскування розвідники підтримували зв'язок між собою заздалегідь установленими сигналами [8, с. 5]. Об'єкти для пошуку в горах вибиралися на флангах або в тилу опорного пункту противника, у місцях, де противник найменше очікував появи розвідників і де щільність його вогню й загороджень була меншою. Недооцінка вивчення місцевості й маршруту висування групи до об'єкта пошуку, як правило, призводила до невиконання поставленого завдання.

Напад на об'єкт у гірській місцевості відбувався зверху вниз. Це давало можливість розвідникам більш стрімко атакувати противника при меншій фізичній напрузі. [4, с. 105]. Результати нападу з тилу противника і з важкодоступних напрямків були найкращими, тому що на доступних напрямках противник був більше пильним і розвідникам було сутужніше досягти скритності дій.

Тут доречно буде навести такий приклад. За отриманими розвідувальними даними, противник отримав озброєння й боєприпаси з Північного Кавказу. Для уточнення даної інформації 2 лютого 1993 р. була створена група розвідників із мешканців Гудаутського району і спрямована в Бзипську ущелину для захоплення полоненого. Вони краще знали місцевість і мали тісний зв'язок з місцевим населенням (в особі родичів).

У районі, де були розташовані склади, розвідники протягом доби спостерігали за поведінням противника. Командир групи обрав

об'єктом нападу постового, який охороняв один зі складів. Ретельно вивчивши противника й місцевість у районі пошуку, командир групи довів до розвідників бойовий розрахунок і поставив їм завдання. Гірська місцевість сприяла прихованому підходу до об'єкта пошуку, розвідники раптовими й стрімкими діями захопили полоненого. На допиті отримана інформація підтвердила раніше отримані розвідувальні дані [9, с. 18].

У збройному конфлікті в умовах гірської місцевості також застосовувався наліт. На відміну від пошуку, що проводився по можливості безшумно, в основі дій розвідників при нальоті лежало вміле сполучення вогню, раптовості й стрімкості удару, який закінчувався короткою рукопашною сутичкою. Наліт полягав у раптовому, приголомшуючому нападі на заздалегідь обраний (призначений) об'єкт з метою захоплення полонених, документів, озброєння й бойової техніки або знищення виявлених пунктів управління й інших важливих об'єктів.

Так, 5 березня 1993 р. було помічене переміщення живої сили й ведення інженерних робіт на підступах біля верхнього Гумистинського мосту. Для уточнення розвідувальних даних у вказаний район було спрямовано два спостерігачі, які зафіксували будівництво дзотів. Спеціально підібрана група із двадцяти розвідників протягом доби вела безперервне спостереження за будівництвом і підслуховування. За цей час вона ретельно вивчила поведження противника, розташування вогневих засобів і напрямок стрільби з них, підступи до дотів і шляху відходу, якими могли скористатися розвідники після виконання завдання. Вивчивши об'єкт нальоту й підступи до нього, командир групи намітив план дій (прийняв рішення), у якому визначив: якого противника, яким чином і де захопити або знищити; спосіб нападу, побудову бойового порядку групи, завдання забезпечувальних підгруп і вогневих засобів, порядок їх дій і відходу після виконаного завдання. У результаті ретельної підготовки і чіткої організації нальоту бойове завдання було успішно виконано [10, с. 112; 5, с. 49].

У грузино-абхазькому конфлікті диверсії були найбільш ефективним видом спеціальних дій і застосовувалися у вигляді «мінної війни», що є найважливішою формою дій у тилу противника, в основному, на його комунікаціях. У деяких випадках результати диверсії вирішували результат бою.

Так, у серпні 1993 р. були отримані розвідувальні дані про те, що на Ткварчельському напрямку в районі шахт перебувають склади вибухових речовин (ВР). Перед наступальними діями розвідувальна

група (РГ) була заслана з метою підриву цього об'єкта й виникнення паніки серед противника. Група 18 серпня успішно дісталася об'єкта. Під час пересування РГ зафіксувала розташування бойовиків західніше 500 м від об'єкта, де проходила залізнична гілка, яка виходила з шахт. Використовуючи умови гірської місцевості й підручні засоби, група завантажила ВР у вагони й, накопивши їх у бік розташування бойовиків, одночасно здійснивши і підрив складу. У результаті вибуху противник зазнав великих втрат: значну частину бойовиків було знищено і важко поранено, а ті, що залишилися живими, одержали контузії, надовго втративши боєздатність. Після виконання поставленого завдання наступальні дії на даній ділянці були безперешкодні [3, с. 27-28].

До числа найбільш важливих об'єктів диверсій під час конфлікту відносилися: пускові установки, штаби, вузли й засоби зв'язку, аеродроми, морські бази, бойова техніка й озброєння, засоби ППО, основні залізниці й шосейні дороги, арсенали, гідротехнічні спорудження, електростанції й лінії високовольтних передач, урядові й адміністративні установи, тунелі, мости, переправи, рухомі поїзди.

У початковий період збройного конфлікту на Гумистинському напрямку, у районі с. Верхня Ешера, використовуючи вигідне розташування тунелю, танк противника прямим наведенням вів прицільний вогонь по позиціях грузинських військ. Після кожного пострілу він маскувався у середині тунелю. Призначена РГ, використовуючи обхідні шляхи через гори, протягом ночі добралася в район розташування об'єкта. Застосувавши ВР, над ранок вона підірвала вхід і вихід тунелю, у результаті чого відбувся обвал, і вогневі засоби противника стали небоєздатними. Цим було виконане поставлене завдання з ліквідації вогневої точки [11, с. 81-82].

У досліджуваному збройному конфлікті ефективність управління силами й засобами розвідки під час виконання поставлених завдань залежала від таких чинників: повноти і якості проведення заходів щодо організації розвідки; наявності технічних засобів управління; відповідності організаційної структури, складу й методів роботи органів управління розвідкою, системою розвідки, а також від рівня професійної підготовки розвідників.

Як показав аналіз досвіду застосування різних органів розвідки грузинської сторони у збройному конфлікті, найбільш успішними районами їх дій були ті місцевості, де проживало переважно грузинське населення, яке надавало допомогу у виконанні поставлених перед розвідкою завдань. Інформація та допомога місцевих мешкан-

ців сприяли розвідувальним органам виконати поставлені завдання з меншими втратами особового складу й матеріальних засобів. У зазначених районах військове командування одержувало від населення найважливіші відомості. Взаємодія місцевого населення й розвідувальних органів давала позитивні результати.

Таким чином, можна стверджувати, що у грузино-абхазькому збройному конфлікті при підготовці та веденні операцій проти ІЗФ розвідка планувалася, організовувалася та велася з такими основними завданнями:

- уточнити місця базування підрозділів противника, їх склад, озброєння та ймовірний характер дій;
- встановити місцерозташування важливих об'єктів і координати вогневих засобів противника;
- виключити раптовість дій ІЗФ;
- організувати засідки, нальоти, здійснити диверсії у тилу противника з метою раптового нападу та знищення військових об'єктів, техніки та живої сили ІЗФ.

Ці завдання військовою розвідкою виконувалися не в повному обсязі, часто ефективність розвідувальних дій була низькою.

Основними причинами цього стали:

- низька якість укомплектованості особовим складом, насамперед фахівцями;
- незадовільна забезпеченість розвідувальних підрозділів спеціальною зброєю та приладами розвідки, а також малогабаритними засобами зв'язку;
- слабка підготовка особового складу, зокрема до дій в умовах гірсько-лісної місцевості.

В результаті набутого досвіду більша частина цих недоліків пізніше була усунена, значно покращилася укомплектованість і озброєність розвідувальних підрозділів, і дії військової розвідки здійснювалися значно ефективніше.

Результати, підсумки та уроки проведених операцій, бойових дій у воєнному конфлікті в Абхазії свідчать як про позитивне, так і про значні недоліки в організації та веденні військової розвідки. Вони є повчальними не лише для збройних сил Грузії. Зважаючи на специфіку характеру й умов збройної боротьби (боротьба з ІЗФ і переважно в гірській місцевості) та одночасно на універсальність цього досвіду, його вивчення та урахування має вагоме значення для Збройних Сил України. Зважаючи на те, що військова розвідка у найближчій перспективі не лише не втрачатиме свого значення, а, навпаки, збіль-

шуватиме свій вплив на досягнення кінцевих результатів воєнних (бойових) дій, окремим і дуже важливими напрямками наукових досліджень повинні стати узагальнення досвіду підготовки і ведення військової розвідки в локальних війнах і збройних конфліктах, аналіз застосування її сил і засобів, вироблення та обґрунтування певних моделей і рекомендацій щодо удосконалення організації та способів ведення розвідки.

Джерела та література:

1. Исторические и политико-правовые аспекты конфликта в Абхазии / Г. Жоржолиани, С. Лекишвили, Л. Тоидзе, Э. Хоштария-Броссе / Под ред. Р. Метревели. – Тбилиси: Мецниереба, 1995. – 104 с.
2. Икары Абхазии / М.Павлушенко, В.Хромых // Независимое военное обозрение. – 1999. – № 35. – С. 3.
3. Минная война в Абхазии / А.Нижаловский // Армейский сборник. – 1999. – № 1. – С. 26-29.
4. Геноцид в Абхазии / Т. Надаришвили. – Тбилиси.: «Самшобло», 1998. – 204 с.
5. Правда об Абхазии / А. Шония. – Тбилиси, 1998. – 79 с.
6. Абхазская трагедия / В. Шария. – Сочи, 1993. – 146 с.
7. Засекреченные войны 1950 – 2000 гг. / С.Рогоза, П.Ачкасов. – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2004. – 558 с.
8. Тактика контрпартизанской войны / А.Потапов // Спецназ. – 1997. – № 1. – С. 4-14.
9. Україна – Грузія: «За нашу і вашу свободу!» / В.Бобрович // Супер-Волонтер. – 2005. – № 2. – С. 18-19.
10. Геноцид абхазов. Российская пресса свидетельствует / Авт.-сост. Р. Апсынба. – М., 1997 – 506 с.
11. Спецназ ГРУ. Пятьдесят лет истории, двадцать лет войны / С.Козлов. – М.: SPSL-Русская панорама, 2003. – 600 с.